

- העותרים : 1. הדיל בילאל סאלח, ת"ז -----
2. עאהד פאעור, ת"ז -----
3. ועדת המעקב לענייני החינוך הערבי, ע"ר 580211936
4. האגודה לזכויות האזרח בישראל, ע"ר 580011567

ע"י ב"כ עוה"ד טל חסין ו/או דן יקיר ו/או אבנר פינצ'וק ו/או עודד פלר ו/או שרון אברהם-ויס ו/או גיל גן-מור ו/או עביר גיבוראן דכוור ו/או משכית בנדל ו/או אן סוצ'יו ו/או רגד ג'ראיסי ו/או רוני פלי ו/או סנא אבן ברי ו/או ספיר סלוצקר עמראן

מהאגודה לזכויות האזרח בישראל
רח' נחלת בנימין 75 תל אביב
טל': 03-5608151 ; פקס': 03-5608165
דוא"ל talh@aci.org.il

- נ ג ד -

- המשיב : 1. מנכ"ל משרד החינוך
2. מפמ"רית גיאוגרפיה, משרד החינוך

ע"י פרקליטות המדינה, משרד המשפטים, ירושלים
רח' סלאח א-דין 29, ירושלים
טלפון : 02-6466588 ; פקס': 02-6467011

עתירה למתן צו על תנאי ובקשה לקיום דיון דחוף

מוגשת בזאת עתירה למתן צו על תנאי, המופנית למשיבים והמורה להם לבוא וליתן טעם כדלקמן :

1. מדוע לא תתורגם במלואה לערבית בחינת הבגרות המתוקשבת לתלמידי החינוך הערבי שלומדים חמש יחידות לימוד גיאוגרפיה ובפרט המפות הנלוות לה והמידע הרב שהן מכילות וזאת עד למועד קיומה ביום 19.6.2019.

2. לחלופין - אם לא יעלה בידי המשיבים לתרגם במלואם את כלל המסמכים הנלווים לבחינה במועד – מדוע לא יאפשרו למורים ערבים דוברי עברית לתרגם לנבחנים את המושגים והמידע המופיעים בהם בתחילת הבחינה ובמהלכה, בסיוע מורי המקצוע, ולהעניק לנבחנים תוספת זמן בשל כך.

3. לחילופי חלופין – מדוע לא יקבעו המשיבים מועד מיוחד וקרוב שבו יוכלו התלמידים הערבים להיבחן לאחר שכלל מסמכי הבחינה יתורגמו במלואם, ולקבוע כי במועד זה יוכלו להיבחן אף תלמידים אשר נכשלו ו/או קיבלו ציונים נמוכים בבחינה המתוקשבת.

מן הטעמים שיפורטו מיד מתבקש בית המשפט הנכבד לקיים דיון דחוף בעתירה.

ואלה נימוקי העתירה והבקשה לקיום דיון דחוף:

א. מבוא וטעמי הבקשה לקיום דיון דחוף

1. עניינה של עתירה זו באפליה קשה של תלמידי החינוך הערבי אשר לומדים גיאוגרפיה כמקצוע מורחב לבגרות, ובפגיעה אנושה בזכותם לחינוך, לשוויון ולכבוד.

2. ביום 19.6.2019, **עוד שלושה ימים בלבד**, תיערך בחינת הבגרות בגיאוגרפיה – אדם וסביבה (להלן: **"הבגרות בגיאוגרפיה"**), לתלמידים שלומדים חמש יחידות גיאוגרפיה. הבחינה נערכת במקביל בחינוך הממלכתי היהודי והערבי, וכחלק מהמעבר ללימודים מתוקשבים מתבצעת מול מחשב. בשל מחסור במשאבים והיעדר תשתיות הולמות, הצטרפות בתי הספר הערבים למהפכת התקשוב נעשתה בהדרגה. אשתקד חויבו כלל בתי הספר לעבור לגרסת הבחינה הממוחשבת.

3. ערב חג השבועות, ביום חמישי, 6.6.2019, התקיימה הדרכה מטעם מפמ"רית המקצוע למורי גיאוגרפיה שתלמידיהם ניגשים לבחינת הבגרות. רק במועד זה, פחות משבועיים לפני הבחינה, נודע למורים בחינוך הערבי כי המפות שיופיעו בבחינה, והמלל הרב שנלווה להן, לא תורגמו לערבית. מדובר בעשרות מושגים מורכבים כדוגמת "ימות ואגנים פנים יבשתיים", "סוגי אקלים קפן וגייגר", "מליחות, וביצות גדולות". למורים שמחו על כך נאמר, כי תלמידיהם יוכלו להיבחן בגרסת הבחינה בכתב במקום בגרסה הממוחשבת.

4. תשובה זו בלתי נתפסת ומדהימה בזלזולה. המעבר ללימודים מתוקשבים נעשה ביוזמת משרד החינוך ובעידודו הנמרץ, במטרה לקדם תהליכי הוראה, למידה והערכה המפתחים אוריינות טכנולוגית ודיגיטלית המותאמת למאה ה-21, תוך שימוש מושכל בעולמות תוכן דיגיטלים, בסביבות למידה עתירות טכנולוגיה. בבתי הספר בהם מתבצעים לימודים מתוקשבים מתכוננים התלמידים חודשים ארוכים לדפוס הבחינה הממוחשב, תוך זניחה הדרגתית של שיטות הלימוד המסורתיות במקצוע. אף שחומרי הלימוד זהים, מתכונת הבחינות, אופני הלימוד אליהן והמימונויות הנדרשות להצלחה בהן שונים בתכלית בין גרסת הנייר לבין גרסת המחשב. הותרת מפות רבות מלל בעברית במבחן שנועד לתלמידים ערבים מחבל בסיכוייהם להצליח בו, כך גם הפנייתם לדפוס בחינה שאליו לא נערכו.

5. פניית העותר 2, מורה לגיאוגרפיה, למשיבה 2, מפמ"רית מקצוע הגיאוגרפיה, בניסיון למצוא פתרון שימזער את הנזק לתלמידים, לא נענתה. ואילו המשיב 1, מנכ"ל משרד החינוך, לא השיב

לפניות דחופות של העותרת 4, האגודה לזכויות האזרח בישראל, וכך גם אורגנים אחרים במשרד החינוך. דומה כי המשיבים, אשר שנה אחר שנה אינם טורחים לתרגם את הבחינה במלואה לתלמידים הערבים, אינם מתכוונים לנקוף אצבע על מנת לסייע להם. התנהלות זו, המציבה את התלמידים הערבים בעמדת נחיתות, אינה סבירה, משפילה ופוגענית, ומתעלמת מזכויות היסוד שלהם לחינוך, לשוויון ולכבוד.

6. **מטעמים אלה ומשום שהבחינה עתידה להתקיים בעוד שלושה ימים בלבד מתבקש בית המשפט הנכבד לקבוע דיון דחוף בעתירה.**

ב. הצדדים לעתירה

7. העותרת 1, הדיל בילאל סלאח, היא תלמידת כתיב י"א בתיכון המקיף ביר אל-מכסור בגליל התחתון. ביום רביעי הקרוב עתידה העותרת להיבחן בבחינת הבגרות בגיאוגרפיה.

8. העותרת 2, עאהד פעאור, הוא מורה לגיאוגרפיה בבית הספר התיכון המקיף ביר אל-מכסור. כבר 29 שנים מלמד העותר גיאוגרפיה ומכין תלמידים לקראת בחינת הבגרות. השנה, לראשונה, ניגשים תלמידיו לבחינת הבגרות במתכונתה המתוקשבת.

9. העותרת 3, ועדת המעקב לענייני החינוך הערבי, היא עמותה המייצגת את הציבור הערבי בישראל בנושאי חינוך. ועדת המעקב פועלת להשוואת החינוך הערבי ליהודי, לצמצום הפערים בחינוך בין תלמידים יהודים לערבים, ולקביעת מדיניות חינוכית ותרבותית ופיתוח תכניות לימוד אשר יתנו מענה לצרכים השונים של החברה הערבית והתלמידים הערבים בשאלות של זהות תרבותית-לאומית.

10. העותרת 4, האגודה לזכויות האזרח בישראל, היא עמותה הפועלת להגנה על זכויות האדם ולקידומן, ובכלל זה הזכות לחינוך, לשוויון ולכבוד.

11. המשיב 1, מנכ"ל משרד החינוך, אחראי על הנחיית כלל הגורמים במשרד בביצוע תפקידיהם, ובכלל זה גם על המזכירות הפדגוגית.

12. המשיבה 2, המפקחת הראשית על לימודי גיאוגרפיה, היא האחראית מטעם המזכירות הפדגוגית במשרד החינוך על לימודי המקצוע והנחיית המורים, ובתוך כך אחראית גם על בחינת הבגרות בגיאוגרפיה.

ג. העובדות הצריכות לעניין

13. ביום 19.6.2019 תתקיים בחינת הבגרות בגיאוגרפיה לתמידי החינוך היהודי והערבי שבחרו ללמוד מקצוע זה במתכונת מורחבת של חמש יחידות לבגרות. שאלון הבחינה זהה לשתי האוכלוסיות. הבחינה החיצונית מהווה 60% מהציון הכולל במקצוע, והיא נחלקת לשלושה חלקים: גיאוגרפיה של ארץ ישראל, גיאוגרפיה של המזרח התיכון וניתוח חבל ארץ שלא נלמד בכתה.

העתק הנחיות מפמ"ר גיאוגרפיה המפרטות את תכני הבחינה מתוך אתר המזכירות הפדגוגית של משרד החינוך מצורף ומסומן נספח ע/1.

14. כבר למעלה מעשור, כחלק ממהפכת התקשוב שעליה אמון משרד החינוך, קיימות שתי גרסאות לבחינת הבגרות בגיאוגרפיה - גרסה מתוקשבת, המתבצעת מול מחשב, וגרסה בכתב על דפי נייר. בגרסה המתוקשבת המפות הן אינטראקטיביות, ולחיצה על המקרא בהן מובילה למידע נוסף. בחוזר מפמ"ר למנהלי בתי ספר, רכזים ומורים לגיאוגרפיה בחטיבה העליונה, מאוגוסט 2018, עומדת מפמ"רית גיאוגרפיה, גב' פנינה גזית, על חשיבות המחשב בלמידת המקצוע:

"בהוראת גיאוגרפיה – אדם וסביבה' המחשב הינו כלי חשוב ומרכזי... שימוש במחשב בזמן הבחינה מאפשר הפקת מידע ממפות אינטראקטיביות שכבתיות, הצגת נתונים גרפיים בצורות שונות, תמונות חתך דינמיות, הדמיית תהליכים גיאוגרפיים מגוונים, ניתוח תמונות ו"נקודות חמות" להמחשת תהליכים, יישומי google earth, google maps, google street view ועוד. היכולות הללו מזמנות לתלמידים תהליכי הוראה בשילוב כישורי חשיבה גבוהים. שילוב המחשב בהוראת גיאוגרפיה – אדם וסביבה' מחייב את התאמת אופן ההערכה לדרכי ההוראה, מקדם באופן משמעותי את הוראת המקצוע ומגביר את המוטיבציה בקרב התלמידים".

העתק הנחיות המפמ"רית למנהלים, למורי ולמדריכי גיאוגרפיה מצורף ומסומן נספח ע/2.

15. בשל היעדר משאבים ותשתיות הולמות, הצטרפו בתי הספר הערביים בהדרגה למהפכת התקשוב. אשתקד הודיע משרד החינוך על חובת היבחנות בבחינת בגרות מתוקשבת בגיאוגרפיה בכלל בתי הספר. בהנחיותיו נכתב, כי כל מורי הגיאוגרפיה –

"... גם אלו שלא עשו זאת בעבר, יגישו תלמידים לבחינת הבגרות המתוקשבת... בתי ספר בהם יש בעיה מיוחדת של תשתית ואינם עומדים בדרישות הטכנולוגיות... ישלחו מכתב המנמק בקשתם לאישור המפמ"ר להמשיך להיבחן בגרסת נייר...".

הנחיות המשרד בעניין חובת היבחנות בבגרות המתוקשבת מצורפות ומסומנות נספח ע/3.

16. אחד מבתי הספר שהצטרפו מאוחר יחסית למהפכת התקשוב בלימוד גיאוגרפיה הוא התיכון המקיף ביר אל-מכסור. השנה, לראשונה, ייבחנו תלמידיו בבחינה המתוקשבת. את התרגול אליה החלו לפני למעלה משנה (ר' תצהירו של העותר 2).

17. ביום חמישי, 6.6.2019, ערב חג שבועות, התקיימה הדרכה מטעם מפמ"רית המקצוע למורי גיאוגרפיה שתלמידיהם ניגשים לבחינת הבגרות. רק במועד זה, שבועיים לפני הבחינה, נודע למורים לגיאוגרפיה בתיכון המקיף ביר אל-מכסור, כי המפות המופיעות בבחינה לא תורגמו לערבית. בעקבות זאת פנה העותר 2 ביום 9.6.2019 בהודעת ווטסאפ למר חאלד מחמיד, מדריך לגיאוגרפיה, המקשר בין המפמ"רית לבתי הספר, ושאל אם המפות בבחינה המתוקשבת יתורגמו. הוא נענה כי "אין השנה תרגום של המפות".

העתק תכתובת הווטסאפ בין העותר למדריך בגיאוגרפיה מצורף ומסומן נספח ע/4.

18. אשר על כן פנה העותר 1 יום לאחר מכן למפמ"רית עצמה, בדואר אלקטרוני ובווטסאפ, מחה על היעדר התרגום, וכתב כי אף שהובטח למורים כי המפות יתורגמו לערבית הדבר לא נעשה,

וכי במצב דברים זה "התלמידים שלנו נבחנו לא רק בגיאוגרפיה אלא גם בהבנת הנקרא בעברית... המעבר לבחינה הכתובה איננו פתרון כאשר כל ההשקעה שלנו עם התלמידים הייתה בהכנה למתקשבת...". העותר, ששוחח עם עמיתיו להוראת הגיאוגרפיה בבתי ספר נוספים, ביקש כי יתקיים עמם דיון דחוף, "על מנת להציע פתרונות אשר ימזערו את הבעיה". הצעתו לא זכתה להתייחסות. המפמ"רית הסתפקה בתשובה לפיה "השנה עדיין אין תרגום. אם יש קושי לתלמידים – תוכלו להיבחן בגרסת הנייר".

העתק הודעת הדואר האלקטרוני ותכתובת הווטסאפ בין העותר למפמ"רית מצורפים ומסומנים נספח ע/5.

19. תשובה זו מדהימה בזולה. אף שחומרי הלימוד לשתי הבחינות – המתקשבת ובכתב – זהים, מתכונת הבחינות, אופני הלימוד אליהן והמיומנויות הנדרשות להצלחה בהן שונים בתכלית. בגרסה הממוחשבת המידע מובנה ונגיש לתלמידים על גבי מפות עדכניות ורלוונטיות, אינטראקטיביות, אשר מובילות למידע המבוקש. המידע המוגש לתלמידים הוא ממוקד, והמפות עצמן איכותיות ותוכנו כדי להלוך את צרכי המבחן והנבחן. לא כך הדברים בגרסת המבחן בכתב, אשר בו מבזבזים התלמידים זמן יקר בחיפוש המפות הנחוצות באטלס, מפות אשר המידע שבהן מפוזר, פחות נגיש ולא תמיד עדכני, ואשר אינן מוכוונות לבחינות הברורות. בניגוד לבחינה המתקשבת, בבחינה בכתב נדרשים התלמידים לכתיבה ארוכה יותר, ואין באפשרותם לגרור, להעביר, ולהסתפק בלחיצה על מקש.

20. תלמידים רבים שבחרו בגיאוגרפיה כמקצוע מורחב יחיד לברורות נמנים על אוכלוסיית התלמידים הפחות חזקה, תלמידי כיתות מב"ר (מסלול בגרות רגיל), אשר לומדים בתכניות ששמו להן למטרה להגדיל את שיעור התלמידים הזכאים לה בקרב אוכלוסיות מוחלשות; תלמידים עם קשיי למידה וקשיים רגשיים, חלקם משכבות סוציו-אקונומיות נמוכות, שנבחנו במקצוע מורחב אחד בלבד בבחינות הברורות. 30 תלמידים מכין העותר 2 לבחינת הברורות בגיאוגרפיה. 25 מהם, לרבות העותרת 1, לומדים בכתב מב"ר (ר' תצהירו של העותר 2). העותרת 1, נערה חדורת מוטיבציה להצליח בלימודים, מעידה:

"גיאוגרפיה היא המקצוע היחיד המורחב שאני נבחנת עליו, והצלחה בבחינה היא קריטית עבורי לקבלת תעודת בגרות. גם הציון בבחינה חשוב לי מאוד, כי אני רוצה להיות עורכת דין וצריכה ציונים גבוהים בתעודת הברורות כדי להתקבל..."

אני סובלת מקשיי למידה. זה מתבטא, בין היתר, באיטיות בכתיבה ובפתרון שאלות, ובכתב יד לא ברור... יותר קל לי להתמודד עם גרסת המבחן הממוחשבת. בתרגול המתקשבת הצלחתי להגיע למידע המבוקש בקלות יחסית, ולענות על השאלות בצורה מהירה וברורה יותר מאשר בכתב יד... הבחינה הידנית בכתב מלחיצה אותי ויותר קשה לי... אני שולטת בעברית ברמה בינונית. אני לומדת עברית בבית הספר, אבל הלימוד עצמו הוא לימוד של עברית ספרותית ואינו מקנה לי כלים או מיומנות להתמודדות עם טקסטים מורכבים, כמו הטקסטים והמושגים שמופיעים על גבי המפות האינטראקטיביות בבחינה.

תקופה ארוכה התכוונתי לגרסה המתקשבת של הבחינה בגיאוגרפיה, למדתי ותרגלתי אותה... אבל אם לא יתרגמו את המפות לערבית יהיה לי קשה מאוד למצוא את החומר המבוקש ואת התשובות לשאלות... הבחינה אמורה לבחון

את רמת הידע שלי בגיאוגרפיה ולא את השליטה שלי בעברית... אני מאוד רוצה ומבקשת שיתרגמו את הבחינה כולה לערבית, את כל המפות והמידע שיש עליהן ושהמפות מובילות אליו. אני מבקשת שתהיה לי הזדמנות שווה להצליח במבחן, כמו לכל התלמידים בארץ שניגשים לאותה בחינה." (ר' תצהירה של העותרת 1).

21. העותרת 1 אינה לבד. מנתונים שפרסמה הרשות הארצית למדידה והערכה של משרד החינוך (ראמ"ה) בתחילת 2019, עולה כי כשליש מהתלמידים הערבים אינם שולטים בשפה העברית, ורק רבע מהם הפגינו בקיאות גבוהה בה. המחקר, שהתבסס על מבחן שנערך בשנת 2018 ל-4,310 תלמידים בחינוך הערבי בכתה ו', ואשר בדק יכולות קריאה, הבנת הנקרא, ידע לשוני והבעה בכתב, גילה כי 31% מהתלמידים הערבים שולטים בשפה העברית ברמה נמוכה (18%) ומתחת לנמוכה (13%). 45% מהתלמידים סווגו ברמה בינונית (24%) ובינונית+ (21%). רק חמישית מהתלמידים סווגו ברמת בקיאות גבוהה בשפה, ומיעוט שבמיעוט, ארבעה אחוזים מהתלמידים בלבד, סווגו כבעלי רמת בקיאות גבוהה מאוד בעברית. המחקר לא כלל בתי ספר בירושלים המזרחית, בתי ספר של החינוך המיוחד וכיתות חינוך מיוחד בבתי ספר רגילים.

העתק העמוד המסכם את הישגי התלמידים הערבים במבחן בעברית מצורף ומסומן ע/6.

הדו"ח המלא "[עברית כשפה שניה לתלמידים דוברי ערבית, נתוני תשע"ח](#)", מופיע באתר ראמ"ה.

22. נחוש לסייע לתלמידיו לעמוד בהצלחה בבחינת הבגרות פנה העותר 2, מיד עם תום חג השבועות, לסיועה של העותרת 4, האגודה לזכויות האזרח, וביום 11.6.2019 פנתה האגודה בפנייה דחופה למשיב 1, מנכ"ל משרד החינוך. בפנייה נכתב, כי תרגומה החלקי בלבד של הבחינה, והפניית תלמידים ערבים במהלכה למפות רבות מלל המופיעות רק בעברית, מהווים אפליה אסורה ופסולה, פוגעים בזכותם החוקתית לשוויון הזדמנויות בחינוך, מחבלים ביכולתם לקבל תעודת בגרות בכלל ותעודת בגרות טובה בפרט, ועל כן אף פוגעים בסיכויי קבלתם למוסדות להשכלה גבוהה ומשפיעים עמוקות על עתידם. עוד נכתב, כי הותרתם של מפות ומידע רב בעברית בבחינה המיועדת לתלמידי החינוך הערבי, מצטרפת לאפליה עמוקה ורבת שנים של החינוך הערבי במערכת החינוך. בשל לוח הזמנים הקצר עד למועד הבחינה, התבקשה התייחסות דחופה למכתב, אשר העתקים ממנו נשלחו בין היתר למפמ"רית המקצוע וליועצת המשפטית של משרד החינוך.

העתק פניית האגודה למשיב מיום 11.6.2019 מצורפת ומסומנת נספח ע/7.

23. משלא התקבל מענה, ובניסיון לייתר פנייה לבית משפט נכבד זה, פנתה האגודה שוב, ביום 13.6.2019, למנכ"ל משרד החינוך, ליועצת המשפטית במשרד החינוך ולמפמ"רית גיאוגרפיה בתזכורת דחופה, שאליה צורף המכתב המקורי. התזכורת לוותה בשיחות טלפון שערכה הח"מ ללשכת המנכ"ל וללשכה המשפטית. בשיחות אלה עמדה הח"מ על הבהילות שבמתן תשובה, והבהירה כי בלית ברירה יהיה עליה לפנות להליך משפטי. הח"מ ביקשה לדבר עם יועמ"ש משרד החינוך. משזו לא נמצאה, ולאחר שנאמר לה כי פנייתה טרם עברה לטפול עורך דין קונקרטי מהלשכה המשפטית, ביקשה הח"מ להותיר במשרד את מספר הטלפון הסלולרי שלה

ליצירת קשר דחוף. אלא שבלשכת המנכ"ל סירבו לקבלו, ובלשכת היועמ"ש, בעקבות הפצרות, ניאותו לקבלו אך הבהירו כי אין בכך כל טעם. ואכן, איש לא התקשר לח"מ.

העתק התזכורת מיום 13.6.2019 מצורפת ומסומנת נספח ע/8.

24. בין לבין, התפרסמה ביום 12.6.2019 כתבה ב-Ynet על הנושא (אדיר ינקו, **הבגרות בגיאוגרפיה תורגמה לערבית, המפות לא: "מעליב ומטריד"**, Ynet, 12.6.2019). הכתבה נפתחה בכך שמורים לגיאוגרפיה בבתי ספר ערביים ברחבי הארץ מוחים על כך שחלקים מבחינת הבגרות במקצוע לא תורגמו לערבית, וכי התלמידים "יאלצו להתמודד בזמן אמת עם תכנים שאינם בשפת האם שלהם". בתגובה לכתבה אמר משרד החינוך, כי "התכנים בעברית יישארו כפי שהם", וכן ש"בחינת הבגרות המתוקשבת בגיאוגרפיה מתורגמת על כל חלקיה – שאלות, נספחים, דיאגרמות וסימולציות לשפה הערבית מאז היא יצאה לדרך לפני כ-15 שנה. אשר למפות – יצוין כי אלו כוללות מלים בודדות של שמות ומקומות, ואין הן מצריכות התמודדות עם טקסטים מורכבים".

העתק הכתבה מצורף ומסומן נספח ע/9.

25. אם אכן מדובר ב"מילים בודדות", כטענת המשרד, הרי שאין כל סיבה שלא יתורגמו. אלא שמעיון במאגר בחינות הבגרות המתוקשבות באתר I test של מט"ח (המרכז לטכנולוגיה חינוכית), ומצפייה בבחינת הבגרות בגיאוגרפיה בערבית מקיץ 2016 (הבחינה היחידה המופיעה בערבית לעומת ארבע בחינות המופיעות בעברית, ובהן הבחינה משנת 2017), עולה כי תגובת המשרד רחוקה מדיוק. בכניסה לבחינה בערבית מתגלה התמונה הבאה: הבחינה עצמה והשאלות בה, כמו גם הגרף והדיאגרמה, מופיעים בערבית. אולם לחיצה על אייקון הגלובוס בראש הבחינה מוביל לרשימת מפות בעברית. לחיצה על כל אחת מכותרות המפות – מפת העולם, המזרח התיכון, ישראל וניגריה (המדינה שככל הנראה נבחנו עליה במועד זה בחלק הבחינה המתייחס למדינה שלא נלמדה) – מובילה למפות בעברית, וכך גם המקרא שלצדן. מדובר במקרא רב מלל, והמושגים שבו, בניגוד לטענת המשרד, הם מושגים מורכבים. כך, במפת העולם, מופיעים בין עשרות המושגים "גבול של לוח טקטוני", "הרי געש פעילים", "רמות ואגנים פנים יבשתיים", "סוגי אקלים קפן וגייגר". במפת המזרח התיכון מופיעים מושגים כמו "ימות, מליחות, וביצות גדולות", "סכרים", "שטח מוצף לפרקים" ו"אי בתוך גוף מים". ואילו לצד מפת ישראל מופיע מקרא ובו, בין היתר, "הסכמי שביתת הנשק 1949", "צפיפות אוכלוסיה", "פעילות כלכלית", ו"שמות ונתונים קבועים". אלה אינן מילים בודדות, ואלה אינם טקסטים פשוטים.

העתק דף מתוך הבחינה בערבית לאחר לחיצה על אייקון הגלובוס, העתקי המפות הנפתחות לאחר לחיצה על כותרותיהן, והעתק המקרא למפת סוגי אקלים בעולם מתוך הבחינה מצורפים ומסומנים ע/10.

26. בנסיבות אלה, משלא התקבלה תגובת המשיבים עד לבוקר יום א', 16.6.2019, ובשל פרק הזמן הקצר שנותר עד למועד בחינת הבגרות בגיאוגרפיה, מוגשת עתירה זו והבקשה לדיון דחוף בה.

ד. הטיעון המשפטי

הזכות לחינוך, לשוויון בחינוך וכבוד האדם

27. הזכות לחינוך הוכרה זה מכבר כזכות יסוד בשיטת המשפט בישראל, זכות השזורה כמרכיב מרכזי בתשתית הערכית של השיטה החוקתית בישראל (בג"ץ 5373/08 **אבו לבדה נ' שרת החינוך** (פורסם בנבו, 6.2.2011), להלן: **עניין אבו לבדה**). בשורת פסקי דין עיגן בית משפט זה את מעמדה של הזכות לחינוך כזכות חוקתית, וקבע כי חינוך הוא הגורם המשמעותי ביותר בעיצוב דמותו, אישיותו וגורלו של הפרט, החיוני למימוש יכולותיו וכישרונותיו במסגרת האוטונומיה האישית הנתונה לו, ומהותי בעיצוב פניה ודמותה של החברה כולה (בג"ץ 7426/08 **טבקה משפט וצדק לעולי אתיופיה נ' שרת החינוך** (פורסם בנבו, 31.8.2010) (להלן: **עניין טבקה**); בג"ץ 3752/10 **רובינשטיין נ' הכנסת** (פורסם בנבו, 17.9.2014); **עניין אבו לבדה**; בג"ץ 4805/07 **המרכז לפלורליזם יהודי נ' משרד החינוך** (פורסם בנבו, 27.7.2008); בג"ץ 1554/95 **עמותת "שוחרי גיל" נ' שר החינוך התרבות והספורט** (פורסם בנבו, 11.7.1996)).

28. הזכות לחינוך מעוגנת אף במסמכים בינלאומיים מכווננים, ובהם ההכרזה האוניברסלית בדבר זכויות אדם (סעיף 26 להכרזה), ובאמנות בינלאומיות, שישראל חתמה עליהן ואשררה אותן. כך, בין היתר, האמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות, 1966, אשר סעיף 13 בה קובע, כי חינוך יסודי יהיה חובה וזמין חינם לכל, וכי חינוך תיכון יהיה נחלת הכלל ונגיש לכל בכל אמצעי מתאים. ורי גם סעיפים 28 ו-29 לאמנת בדבר זכויות הילד, 1989.

29. הזכות לשוויון טבועה בזכות לחינוך, וחיונית למימושה על שלל היבטיה. עקרון השוויון בחינוך מטיל חובה על הרשויות המוסמכות, ובראשן משרד החינוך, לספק חינוך שוויוני לכל ילד בישראל. בפסקי דין רבים עמד בית משפט זה על חשיבותו של השוויון בחינוך בכלל ושוויון ההזדמנויות בחינוך בפרט. כך, למשל, בעניין **טבקה** :

"עקרון השוויון טבוע ושזור בזכות לחינוך, ובחובה המוטלת על הרשויות המוסמכות לספק חינוך שוויוני לכל ילד בישראל. בלעדי יסוד השוויון בחינוך, לא ניתן לממש את הזכות לחינוך על כל צדדיה והיבטיה. בלא שוויון הזדמנויות אמיתי בחינוך, נפגעת זכותו של אדם לפתח את הווייתו האישית באמצעות רכישת דעת וערכים, ונפגעת זכותו לשוויון הזדמנויות אמיתי בהמשך החיים בהגיעו לבגרות." (סעיף 19 לפסק הדין).

וכן :

"לעקרון השוויון משמעות מכרעת בהקשר למימוש הזכות לחינוך. בלא שוויון בחינוך לא יובטח מימושה של הזכות לחינוך. הפליה בחינוך משמעה העדפת קבוצה או פרט על פני אחרים המצויים במעמד שווה, ואי-מתן הזדמנות שווה לקבוצה או לפרט שקופחו לממש את פוטנציאל יכולותיהם וסיכוייהם." (עניין **אבו לבדה**, פסקה 29 לפסק הדין, הדגשים אינם במקור).

דברים אלה מקבלים משנה תוקף כאשר מדובר בחינוך ממלכתי, שבין מטרותיו מונה המחוקק יצירת שוויון הזדמנויות וצדק חברתי (ר' סעיפים 8)2 ו-9) לחוק חינוך ממלכתי, תשי"ג-1953, להלן: **חוק חינוך ממלכתי**).

30. הזכות לחינוך ולשוויון בחינוך משיקה במישרין לזכות החוקתית לכבוד האדם, המעוגנת בחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו. הפליה ככלל, וביטוייה במערכת החינוך בפרט, יוצרת תחושת קיפוח ונחיתות, הפוגעת בכבוד הילד כאדם. בית משפט זה פסק, כי הפגיעה בשוויון בחינוך היא פגיעה בזכות חוקתית לכבוד האדם (ר' עניין **אבו לבדה**; עניין **טבקה**; וכן ר' סעיף 5 לחוק זכויות התלמיד, תשס"א-2000 (להלן: **חוק זכויות התלמיד**) האוסר על אפליה).

הזכות לחינוך מותאם והזכות להיבחן בבחינות בגרות

31. הזכות לחינוך נפרשת על פני רבדים מרובים. ועדת האו"ם לזכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות מציעה להתייחס לזכות לחינוך ככוללת ארבעה יסודות: חינוך זמין (availability), שמשמעו פריסה נרחבת של מוסדות חינוך ותוכניות לימוד; הזכות לגישה שווה לחינוך (accessibility), שעניינה גישה שווה לאותם מוסדות ותוכניות לימוד; זכות לחינוך מתקבל על הדעת (acceptability) מבחינת תכניו ואופני העברתו; והזכות לחינוך מותאם (adaptability), שבה ענייננו. זכות זו מחייבת את המדינה לספק מענה חינוכי המותאם לצורכי התלמידים, בין היתר בהתאם לרקע החברתי והתרבותי שממנו באו (לטם פרי-חזן "הזכות לחינוך: קווים לדמותה בעידן של מהפכה חוקתית" **משפט ועסקים** טז 151, 154 (2013) (להלן: **הזכות לחינוך, קווים לדמותה**)).

32. בישראל, מוצאת הזכות לחינוך מותאם ביטוייה בסעיף 2א לחוק חינוך ממלכתי, המונה בין מטרותיו את חינוך הילד לכבד את מורשתו, את זהותו התרבותית ואת **לשונו**, וכן להעניק שוויון הזדמנויות לכל ילד וילדה, "לאפשר להם להתפתח על פי דרכם וליצור אווירה המעודדת את השונה והתומכת בו" (שם, סעיף 2(8)); ור' גם סעיף 1 לחוק זכויות התלמיד, הקובע כי מטרת החוק היא "לקבוע עקרונות לזכויות התלמיד... תוך שמירה על... ייחודם של מוסדות החינוך לסוגיהם השונים". חינוך מותאם, אם כן, מתייחס למעגלי ההשתייכות התרבותיים של התלמידים, ונודעת לו משמעות יתרה שעה שעוסקים במיעוט לאומי.

33. אף שהמשפט מכיר בזכותן של אוכלוסיות שונות לשמור על ייחודיותן ועל סגנון התרבותי כחלק מאופייה הרב-תרבותי של החברה הישראלית (ר' למשל בג"ץ 1067/08 **עמותת "נוער כהלכה" נ' משרד החינוך** (פורסם בנבו, 6.8.2009)), ללא מענה מספק מהרשויות, הכרה זו נותרת תיאורטית בלבד. זאת בפרט בשל כך שהזכות לחינוך המותאם למעגלי השתייכות תרבותיים אינה נפרשת באופן שווה בין הקהילות והקבוצות השונות המרכיבות את החברה בישראל (**הזכות לחינוך, קווים לדמותה**, עמ' 213). מי שאינם יהודים אינם זכאים לבחור בין זרמי חינוך ציבוריים (להבדיל מהחינוך הממלכתי, ממלכתי דתי וממלכתי משלב), אלא אך להתאמת תכנית הלימודים לתנאיהם המיוחדים, בהתאם להוראות סעיף 4(א) לחוק חינוך ממלכתי. בענייננו, ובהעדר תרגום מלא לערבית של חומרי התרגול והבחינה, והתאמתה לשפתם של התלמידים הערבים, גם דבר זה לא נעשה.

34. זכותו של כל תלמיד להיבחן בבחינת הבגרות המתקיימת במוסד החינוך שבו הוא לומד מעוגנת בסעיף 9 לחוק זכויות התלמיד. שעה שהבחינה, או למצער חלקים ממנה, אינם נערכים בשפתו של מוסד החינוך, באותה שפה עצמה שבה מתקיימים הלימודים, מעוקרת זכות זו מכל ממשות.

35. זאת בכלל, ובפרט עת עוסקים בשפה הערבית, על מעמדה בישראל ועל החובה המוטלת על הרשויות לספק לאזרחי ישראל הערבים שירות מלא ושוויוני בשפתם. לפני כמעט שני עשורים, ביולי 2002, קבע בית משפט נכבד זה כי חובתן של רשויות מקומיות לדאוג לכך שהשילוט העירוני בערים מעורבות יכתב הן בעברית והן בערבית:

"שפתו של אדם היא חלק מאישיותו. היא הכלי שבאמצעותו הוא חושב... היא המכשיר שבאמצעותו הוא יוצר קשר עם זולתו... אכן, השפה ממלאת תפקיד מרכזי בקיום האנושי של הפרט ושל החברה. באמצעות השפה אנו מבטאים את עצמנו, את ייחודנו ואת זהותנו החברתית. טול מהאדם את שפתו, ונטלת ממנו את עצמו... השפה מקבלת חשיבות מיוחדת שעה שמדובר בשפתה של קבוצת מיעוט. אכן, השפה משקפת תרבות ומסורת. היא ביטוי לפלורליזם חברתי... מכאן הגישה כי למיעוט עומדת הזכות לחופש הלשון." (בג"ץ 4112/99-**עדאלה המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל נ' עיריית תל-אביב-יפו** (פורסם בנבו, 25.7.2002)).

ור' גם בג"ץ 12/8031 **המוקד להגנת הפרט נ' מנכ"ל הביטוח הלאומי** (פורסם בנבו, 5.6.2014).

36. ואם כך הדבר בשילוט עירוני, המורכב לרוב מצירופי מלים פשוטות, מקל וחומר בחומרי הלימוד והבחינות של תלמידי החינוך הערבי, במוסדות חינוך ששפתם ערבית, המשופעים, כמו במקרה זה, בטקסטים מורכבים עמם הם נאלצים להתמודד, וכל זאת בצומת שצליחתה והצלחה בה משיקות לסיכויי כניסתם למוסדות השכלה גבוהה ועשויות להשפיע עמוקות על המשך חייהם ודרכם כבגירים. למיעוט הערבי בישראל עומדת זכותו לשפתו, זכות אשר מקבלת משמעות מיוחדת בבואו לממש את זכויותיו הבסיסיות ביותר – הזכות לחינוך, לשוויון ולכבוד.

ה. מהכלל אל הפרט

37. העדר תרגום מלא לערבית של בחינת הבגרות בגיאוגרפיה, התמהמהותו מעוררת התמיהה של משרד החינוך לתרגם את נספחי הבחינה שנה אחר שנה, וסירובו לעשות כן אף שהדרישה הובאה לפתחו, לוקים בחוסר סבירות קיצוני, מהווים אפליה קשה ופסולה של התלמידים הערבים ופגיעה אנושה בזכויותיהם החוקתיות לחינוך, לשוויון בחינוך, לחינוך מותאם ולכבוד האדם. התנהלותו המפליאה בזלזולה של משרד החינוך אף עומדת בסתירה לאיסור ההפליה הקבוע בחוק איסור הפליה במוצרים, בשירותים ובכניסה למקומות בידור ולמקומות ציבוריים, תשס"א-2000, אשר בסעיף 2 לו כולל חינוך בהגדרת שירות ציבורי, וחותרת תחת הציווי החוקי הנקוב בסעיף 2(א)(1) לחוק חינוך ממלכתי לחנך אדם לכבד את מורשתו, את זהותו ואת תרבותו, אשר הלשון מהווה מרכיב מרכזי בהן.

38. תלמידי החינוך הערבי מהווים כ-24% מכלל התלמידים במערכת החינוך (ר' דו"ח מרכז המחקר והמידע של הכנסת "מבט על החינוך הערבי" (15.7.2018) (להלן: **מבט על החינוך הערבי**)). הפלייתם של תלמידים ערבים באילוצם להתמודד בשעת בחינת בגרות, שעת לחץ, עם טקסטים בעברית מצטרפת לאפליה ארוכת שנים של תלמידים ערבים במערכת החינוך. אף שאפליה זו מצטמצמת ברבות השנים, היא עדיין עמוקה, מהותית וכואבת. כך, בשנת הלימודים 2015-2016 התקציב הממוצע לתלמיד ערבי בחטיבת הביניים והתיכון היה נמוך באופן מהותי מזה של תלמיד יהודי. פערים גדולים בתקצוב קיימים אף כשבוחנים את התקציב הממוצע

לתלמיד בחלוקה לפי קבוצות טיפוח, וזאת למרות שרוב התלמידים הערבים נמנים על קבוצת הטיפוח החלשה והחלשה-בינונית, לעומת רוב תלמידים היהודים המשתייכים לקבוצת הטיפוח הבינונית והבינונית חזקה (מבט על החינוך הערבי, עמ' 13).

39. אפליה זו מוצאת ביטויה, בין היתר, בהישגי התלמידים הערבים. במקצועות הליבה שבהם נבחנים כישורי התלמידים בחינוך העל יסודי – מתמטיקה, אנגלית ומדעים – נרשמו לאורך השנים פערים עקביים בהישגים לטובת דוברי העברית בהשוואה לתלמידים דוברי הערבית. תוצאות מבחני המיצ"ב האחרונים, שנערכו ב-2018 ושפורסמו באחרונה – מבחנים אשר בוחנים את הישגיהם הלימודיים של תלמידי כתות ה' ו-ח' במקצועות שונים – מלמדים על התרחבות הפערים בין תלמידים ערבים ליהודים באנגלית, ועל פערים שנשמרו במקצועות מתמטיקה, מדעים וטכנולוגיה (הדו"ח המלא באתר ראמ"ה). מבחנים ומחקרים בינלאומיים בתחום החינוך שישראל נוטלת בהם חלק מציגים תמונה דומה. כך, למשל, תוצאות המחקר הבינלאומי Timss הבוחן את רמת השליטה של תלמידי כתות ח' במדעים ובמתמטיקה, ואשר האחרון בהם התקיים בשנת 2015, מלמדות על פערים ניכרים בין תלמידים דוברי ערבית ועברית. פערים אלה בולטים אף במבחני פיזה, שנועדו לאפשר לכל מדינה לבדוק את תפוקות מערכת החינוך שלה ולהעריך את הישגי התלמידים מנקודת מבט בינלאומית. המחקר התלת שנתי, אשר בודק את רמת האוריינות של בני 15 בקריאה, במתמטיקה ובמדעים, ובוחן עד כמה רכשו כלי חשיבה והבנה כלליים, מצביע באופן עקבי על הבדלים בולטים בין תלמידי שתי האוכלוסיות (הדו"חות המלאים באתר ראמ"ה, תחת הכותרת מחקרים בינלאומיים).

40. הפער מתבטא, באופן בלתי נמנע, אף בשיעור הזכאות לתעודת בגרות. למרות עלייה עקבית בשיעור התלמידים הערבים המסיימים את בחינות הבגרות, הפער בינם לבין עמיתיהם היהודים עדיין גדול ועומד על כעשרה אחוזים. הפערים בין התלמידים בחינוך העברי ובחינוך הערבי נשמרים ואף גדלים כאשר בוחנים את שיעור הזכאים לתעודת בגרות העומד בדרישות הסף של האוניברסיטאות (מבט על החינוך הערבי, עמוד 10). התנהלות משרד החינוך העומדת בלב עתירה זו בוודאי שאינה מסייעת לצמצום הפערים ולהגברת סיכוייהם של תלמידי החינוך הערבי להיכנס בשעריהם של מוסדות אקדמיים.

מכל הטעמים האלה מתבקש בית המשפט הנכבד ליתן צו על תנאי כמבוקש בראש העתירה.

היום, 16.6.2019

טל חסין, עו"ד
ב"כ העותרים